

ДИСКУРСИВНА СПЕЦИФІКА ТВОРІВ ІСТОРИКО-МЕМУАРНОГО ЖАНРУ У. ЧЕРЧІЛЛЯ (комунікативно-прагматичний аспект)

У статті розглядається дискурсивна специфіка творів історико-мемуарного жанру Уїнстона Черчілля в комунікативно-прагматичному аспекті. Визначаються комунікативна й прагматична мета Черчілля-мемуариста та виділяються стратегії й тактики, задіяні автором для реалізації його прагматичної мети.

Ключові слова: комунікативна мета автора, прагматична мета автора, авторські стратегії самопрезентації, авторські тактики.

В статье рассматривается специфика произведений историко-мемуарного жанра Уинстона Черчилля в коммуникативно-прагматическом аспекте. Определяются коммуникативная и прагматическая цели Черчилля-мемуариста, выделяются стратегии и тактики, использованные автором для реализации его прагматической цели.

Ключевые слова: коммуникативная цель автора, прагматическая цель автора, авторские стратегии самопрезентации, авторские тактики.

The article focuses on discursive peculiarities of Winston Churchill's works of historic and memoirs genre in communicative and pragmatic aspects. The author's communicative and pragmatic aims are defined and the author's strategies and tactics are distinguished.

Key words: communicative aim, pragmatic aim, the author's strategies of self representation, the author's tactics.

Мемуарна література займає вагоме місце у сфері інтересів філологів. Про це свідчать наукові праці таких провідних учених, як Л. Я. Гінзбург «Про психологічну прозу», А. Г. Тартаковського «Мемуаристика як феномен культури», Т. М. Колядича «Спогади письменників: проблеми поетики жанру», Н. А. Ніколіної «Поетика російської автобіографічної прози», О. А. Галича «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика», Т. П. Гажи «Українська мемуаристика ХХ століття: підсумки становлення об'єктного та суб'єктного типів» та дослідження сучасних науковців І. Л. Савенко «Літературні мемуари як особливий літературний текст сучасної документалістики», Л. Г. Касьян «Образ доби в автобіографічно-мемуарному дискурсі українських шістдесятників» та ін.

Але незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню мемуарів, вивчення дискурсивних особливостей творів історико-мемуарного жанру залишається поза увагою науковців.

До творів історико-мемуарного жанру відносять спогади державних, політичних та військових діячів, які через призму власного сприйняття описували видатні історичні події. До цього жанру належить багатотомний твір У. Черчілля «Друга світова

війна». Підвищене ціннісне навантаження робить цей твір актуальним і для дослідників, і для читачів, особливо в ті моменти, коли виникає потреба в розширенні уявлення про попередні епохи, бажання зрозуміти й оцінити те, що відбувається сьогодні крізь призму минулих років та подій.

Актуальність нашого дослідження також зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення літературних текстів у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми.

Метою дослідження є виявлення дискурсивних особливостей творів історико-мемуарного жанру У. Черчілля в комунікативно-прагматичному аспекті.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: визначити комунікативну та прагматичну мету Черчілля-мемуариста, виявити стратегії й тактики, що задіяні автором для реалізації його прагматичної мети.

Матеріалом нашого дослідження послуговували тексти багатотомного твору У. Черчілля «Друга Світова війна», що є синтезом історичної оповіді та мемуаристики, де автор описує історичні та політичні події, які вписуються в парадигму особистої історії. Синтез цього твору простежується також і на рівні жанрових форм мемуаристики, які взаємопов'язані у творі: рефлексії автора, автобіографії, портрету (зображення відомих політич-

них діячів та сучасників), епістолярію (листи, записки, протоколи, журнали бойових дій, військові депеші, уривки з газет), картографії.

Відомо, що ядром прагматичного контексту твору є взаємодія автора і читача, виражена категоріями «комунікативна мета автора», «стратегія автора», з одного боку, та «естетичні/емоційні реакції читача» – з іншого, тобто читач не лише заглиблюється у зміст твору, а й інтерпретує його, виокремлює приховані смисли, ідейний задум автора [1, с. 43].

За словами У. Черчілля, у своєму творі «Друга Світова Війна», він прагне показати події та передати враження, з яких у його свідомості складається історія найжахливішої трагедії того часу – Другої Світової війни: «*In these pages I attempt to recount some of the incidents and impressions which form in my mind the story of the coming upon mankind of worst tragedy in its tumultuous history*» [8, с. 15], тобто, дискурсивною темою твору є тема Другої Світової війни, а комунікативною метою автора є історичний діалог у ретроспективі, оскільки автор має намір переосмислити події минулого та передати майбутньому поколінню уроки історії: «*It is my earnest hope that pondering upon the past may give guidance in days to come, enable a new generation to repair some of the errors of former years, and thus govern, in accordance with the needs and glory of man, the awful unfolding scene of the future*» [7, с. 14], «*Now ten years later let the lessons of the past be a guide*» [10, с. 229].

Але проаналізувавши психолого-соціальний контекст написання твору та приховані мотиви, що спонукали Черчілля до написання мемуарів, коли на піку слави національного героя, який так багато зробив для перемоги, Черчілль цілком несподівано для нього, але в силу політичної реальності, втрачає пост прем'єр-міністра Великобританії, тобто справу всього його життя, ми виявили імпліцитну прагматичну мету Черчілля-політичного діяча – самоствердження. Наступна цитата з твору підтверджує цю думку: «*I am perhaps the only man who has passed through both the two supreme cataclysms of recoded history in high executive office. < ... > I doubt whether any similar record exists or has ever existed of the day-to-day conduct of war and administration. < ... > These thirty years of action and advocacy comprise and express my life-effort, and I am content to be judged upon them*» [8, с. 13].

Імпліцитна прагматична мета підтверджується також наявністю специфічної теми для жанру історико-мемуарної літератури – теми містики, яка не сформульована прямо, а складається з окремих висловів, зауважень, коротких роздумів. В їх основу покладена ідея обрання, якому доля допомагає долати життєві перешкоди, тому що він мусить виконати велику місію із врятування нації у скрутні для неї часи: «*But now one can see how lucky I was. Over me beat the invisible wings*» [8, с. 162]; «*This was not the first time – or indeed the last – that I have received a blessing in what was at*

the time a very effective disguise» [8, с. 181], «*From midnight till dawn I lay in my bed consumed by emotions of sorrow and fear. There seemed one strong young figure standing up against long, dismal, drawling tides of drift and surrender, of wrong measurements and feeble impulses. My conduct of affairs would have been different from his in various ways; but he seemed to me at this moment to embody the life-hope of the British nation, the grand old British race that had done so much for men, and had yet some more to give...*» [8, с. 231]; «*I felt as if I were walking with destiny, and that all my past life had been a preparation for this hour and for this trial*» [8, с. 601]. Таким способом Уїнстон Черчілль намагається показати свою значущість та особливу роль, яку він відігравав у історії своєї країни, тобто це одна з авторських тактик, за допомогою якої у творі реалізується імпліцитна прагматична мета – самоствердження Черчілля-політичного діяча.

Відомо, що мета впливає на вибір мовних засобів під час побудови тексту, а також на напрям мовної реалізації авторського задуму. Спираючись на відомі дефініції авторських стратегій і тактик [2; 3; 4], ми визначаємо авторську прагматичну стратегію як сукупність мовних дій, направлених на реалізацію прагматичної мети автора. Стратегії реалізуються за допомогою тактик, тобто тактика виступає як засіб реалізації стратегії.

Вивчення текстів твору «Друга Світова війна» з точки зору стратегій, задіяних автором для реалізації імпліцитної прагматичної мети, дозволяє виокремити стратегії самопрезентації:

1) самооцінка: а) самооцінка автором свого духовного стану: автор описує свої почуття, наприклад, почуття відчаю: «*I must confess that my heart sank, and for a long while the dark waters of despair overwhelmed me*» [5, с. 231], почуття духовного піднесення: «*Personally I felt uplifted <...>. I was exhilarated by the salvation of the army*» [6, с. 123], почуття оптимізму: «*... I feel hopeful as never before...*» [8, с. 15], почуття обурення: «*... I was indignant...*» [5, с. 564], почуття впевненості: «*I felt sure...*» [6, с. 12], «*I was well aware of the strength of my position. <...> I was sure of myself*» [8, с. 54], усвідомлення важкого досвіду великої відповідальності: «*It was a severe experience for me, bearing so heavy an overall responsibility...*» [6, с. 86], «*... I take the fullest personal responsibility*» [8, с. 61] силу духу: «*I did not however give up hope...*» [7, с. 200].

б) самооцінка автором власних вчинків: «*I did my best to regain the control of the House for the Government in the teeth of continuous interruption...*» [5, с. 595], автор підкреслює, як багато сил він віддавав справам підготовки воєнних операцій: «*I provided a great deal of the impulse and authority for creating the immense apparatus and armada for the landing of armour on beach...*» [6, с. 224], «*I now tried to conceive a plan for main invasion <...>. I threw myself into a mental proposition with such strength as I have...*» [8, с. 316], автор показує, що його найважливішим завданням була перемога у

війні: «*My supreme object continued to be a victory*» [7, с. 216], автор визначає міру своїх знань політичної ситуації, як найвищу: «... *and no one knew better than I that these were but the beginnings of the deluge*» [8, с. 53], автор підкреслює високу міру своєї відповідальності: «... *no one is more accountable than I am*» [8, с. 61], автор зосереджує увагу на своїй ініціативності: «*I myself took the initiative...*» [9, с. 76], автор наголошує на своїй значущості, підкреслюючи той факт, що він головував на конференції, яка була значною подією в історії Британсько-Американських відносин: «*It was an honour to me to preside over this conference of the Combined Chiefs of Staff and of American and British authorities in the Council Room of the White House, and it seemed to an event in Anglo-American history*» [9, с. 123] і т. п.

2) стратегія самопозиціонування: автор позиціонує себе як «обранця», неординарного політичного діяча, який наділений природою видатними лідерськими якостями й користується широкою владою: «*In my long political experience I held the most of great offices of State...*» [6, с. 14], «*Never did a British Prime Minister receive from Cabinet colleagues the loyal and true aid which I enjoyed the next five years from these men of all parties in the state*» [6, с. 24], «*Considering the prominent part I played in these events...*» [5, с. 583], та якому долею судилося виконати велику місію із врятування нації: «*In these hours I knew that if war came <... > – a major burden would fall upon me*» [5, с. 358].

Черчілль представляє себе і як далекоглядного політика, який передбачав та впродовж багатьох років попереджав країну про небезпеку, та чії передбачення збулися: «*Every word of this warning was successively proved true*» [5, с. 184]; «*I had for the last six or seven years been a continuous prophet of evils which had now in large measure come to pass*» [5, с. 374], «... *six or for years I had predicted with truth the course of events, and had given ceaseless warnings, then unheeded but now remembered*» [5, с. 583].

Черчілль також позиціонує себе як представника Британії, який стояв на одному рівні з головою Американського уряду – Рузвельтом: «*As Head of the State as well as Head of the Government, Roosevelt spoke and acted with authority in every sphere; and, carrying the War Cabinet with me, I represented Great Britain with almost equal latitude*» [6, с. 22].

3) фактографічну стратегію: включення документів (текстів протоколів, меморандумів, офіційних та персональних листів тощо), що підтверджують роль Черчілля у вирішенні глобальних питань.

Ці стратегії самопрезентації реалізуються автором за допомогою таких тактик:

1) використання особового займенника «ми», який допомагає реалізувати прагматичну мету автора – показати причетність автора до зображуваних подій та його власної значущості: «*Thus then we all started on our common task*» [6, с. 24], «*We mustered*

little more than forty in the Lobby against all the three parties in the House of Commons» [8, с. 61];

2) використання лексеми «the only», яка підкреслює унікальність У. Черчілля як політичного діяча. Черчілль доводить до відома читача, що він був єдиною людиною в Британії, яка пройшла дві війни (Першу Світову війну та Другу Світову війну), займаючи високі посади (він очолював міністерство військового постачання, міністерство у справах колоній, він був також міністром фінансів, першим лордом адміралтейства, прем'єр-міністром та міністром оборони): «*I am perhaps the only man who has passed through both the two supreme cataclysms of recoded history in high executive office*» [5, с. 13];

3) використання лексеми «best»: «*I did my best...*» «*I had long done my best...*» «*I tried my best...*», яка допомагає Черчіллю створити імідж прем'єр-міністра, який заслуговує схвалення;

4) вибрана автором форма риторичних запитань акцентує у свідомості читача оформлені у формі питань ідеї автора: наприклад, ідея пріоритету безпеки: «*Where then was that SECURITY without which all that had been gained seemed valueless, and life itself, even amid the rejoicings of victory, was almost unendurable?*» [5, с. 6], або пропонує читачу міркувати разом з автором: «*What else had they got ready – prepared and organised to the last inch? Would they suddenly pounce out of the blue with new weapons, perfect planning?.. Or would they go to Ireland?*» [8, с. 143], або надихає читача самому шукати відповіді на поставлене запитання: «*What combination of events could ever bring back again to France and Flanders the formidable Canadians of the Vimy Ridge; the glorious Australians of Villers-Bretonneux; the dauntless New Zealanders of the crater-fields of Passchendaele; the steadfast Indian Corps which in cruel winter of 1914 had the line by Armenti eres*» [8, с. 5-6];

5) поєднання двох типів мовлення: оповіді від третьої особи та оповіді від першої особи однини, яке допомагає представити Уїнстона Черчілля у двох іпостасях: Черчілль-«хронікер», що неупереджено коментує події «зовні», а отже дає можливість читачу сформувати власне ставлення до зображуваного, та Черчілль-політичний діяч – очевидець подій, безпосередній учасник, він бачить та коментує події «з середини».

Таким чином, результати дослідження дають підстави стверджувати, що дискурсивну специфіку твору «Друга Світова Війна» у прагматично-комунікативному аспекті визначає наявність експліцитної комунікативної мети Черчілля-автора та імпліцитної прагматичної мети Черчілля-політичного діяча, що веде до розшарування автора, який у процесі текстотворення виконує дві ролі: «оповідача-хронікера» та «політичного діяча», що, у свою чергу, впливає на особливості авторських стратегій та тактик.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення специфіки семантичних стратегій автора у творах історико-мемуарного жанру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Босак Н. Теоретико-практичні засади використання дискурсивного аналізу тексту у вищій школі / Н. Босак, О. Кучерява // Теоретична і дидактична філологія. Випуск 8. – 2010. – С. 39–46.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.
3. Приходько А. И. Стратегии и тактики оценочного дискурса / А. И. Приходько // Наукові записки Луганського національного університету. Серія «Філологічні науки». Науковий Простір дискурсології: ретроспективно-проспективний вимір : зб. наук. праць. – № 1 (33). – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Т. Шевченка», 2011. – С. 158–159.
4. Gumperz J. J. Discourse Strategies / J. J. Gumperz. – Cambridge : CUP, 1982. – 402 p.
5. Churchill W. The Second World War [v. 1] / Winston Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 724 p.
6. Churchill W. The Second World War [v. 2] / Winston Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 684 p.
7. Churchill W. The Second World War [v. 3] / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 818 p.
8. Churchill W. The Second World War [v. 4] / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 917 p.
9. Churchill W. The Second World War [v. 5] / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 712 p.
10. Churchill W. The Second World War [v. 6] / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 712 p.

© Базилевич Н. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 01.04.2013 р.

БАЗИЛЕВИЧ Наталія Вікторівна – аспірантка кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету, м. Херсон.

Коло наукових інтересів: лінгво-когнітивні дослідження дискурсу.